

RACJONALIZM

w szerokim znaczeniu

czyli

ANTYIRRACJONALIZM

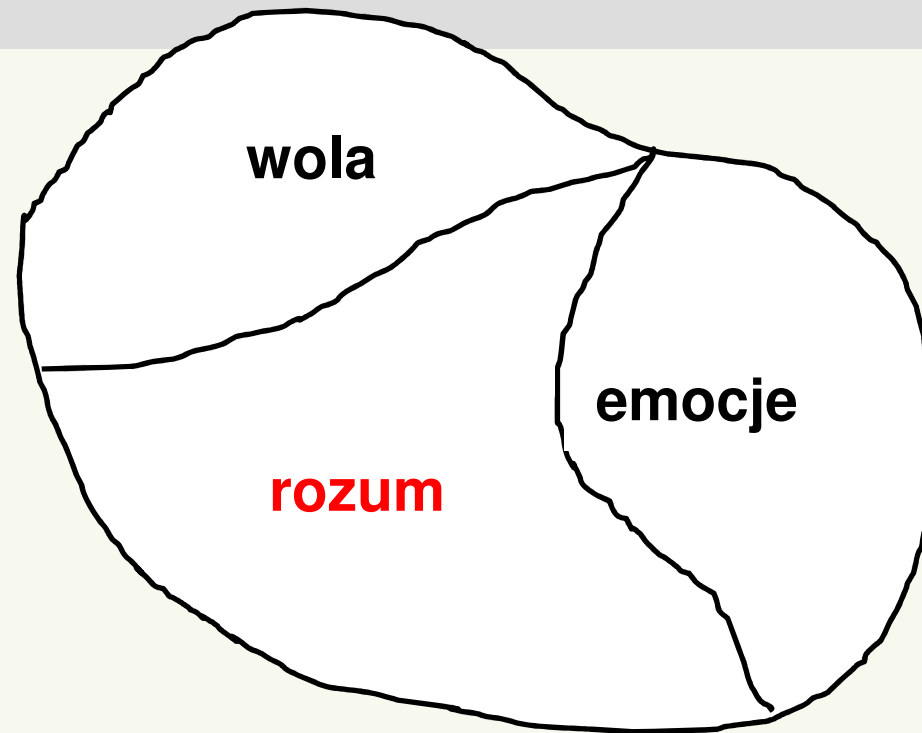
Racjonalista potocznie

- uporządkowany
- logiczny
- ważący różne racje
- rozsądny
- krytyczny
- znający i wykorzystujący wyniki różnych nauk

- mało uczuciowy
- mało empatyczny
- chłodno kalkulujący (zimny)
- niespontaniczny
- ograniczony (do tego co dyktuje rozum)
- zbyt zapatrzony w naukę

Postawa racjonalna

- ◆ Racjonalista podporządkowuje wszystkie sfery aktywności umysłowej i praktycznej **rozumowi**,
- ◆ Przedkłada „porządek rozumu” nad „porządek serca”.

Filozoficzny racjonalizm [1]

- ▶ Jest to stanowisko **epistemologiczne** (teoriopoznawcze), zgodnie z którym **wartościowe poznanie** musi podlegać kontroli **roзумu**.
 - Musi zatem spełniać dwa **warunki**:
 - 1) **intersubiektywnej komunikowalności**
(*można je wyrazić w ogólnie zrozumiałym, precyzyjnym języku*)
 - 2) **intersubiektywnej sprawdzalności**
(*jego wyniki można sprawdzić za pomocą dobrze określonych, powtarzalnych metod*)

Filozoficzny racjonalizm [2]

► Poznanie wartościowe **nie może** odwoływać się tylko i wyłącznie do **czynników pozarozumowych**, takich jak:

- uczucia,
- przeczucia,
- intuicje,
- przeżycia,
- chęci,
- oczekiwania.

Filozoficzny racjonalizm [3]

▶ **Naukowym wzorcem** poznania racjonalnego są:

◆ matematyka z logiką

(*metoda dedukcyjna*)

◆ nauki przyrodnicze

(*metody eksperymentalno-formalne*)

- Poznania typu **religijnego** (opartego na wierze i objawieniu),
a także **artystycznego** (opartego na odczuciach i przeżyciach)
nie uznaje się za w pełni wartościowe.

Racjonalizm rozumiany wąsko

[jako antyempiryzm lub aprioryzm]

- ▶ Racjonalizm w znaczeniu **wąskim** to takie stanowisko teoriopoznawcze, zgodnie z którym **wiedza wartościowa** (niepodważalna) musi być uzyskiwana wyłącznie za pomocą **rozumu** (czystego myślenia), a nie za pomocą różnych metod **doświadczalnych**.

ROZUM > DOŚWIADCZENIE

TEORIA > EMPIRIA

A PRIORI > A POSTERIORI

(Ideałem wiedzy apriorycznej jest wiedza matematyczna)

Racjonalizm wąski i szeroki

W znaczeniu **węższym** racjonalizm przeciwstawiany jest empiryzmowi: podkreśla poznawczą rolę rozumu, wynosząc ją ponad rolę zmysłów.

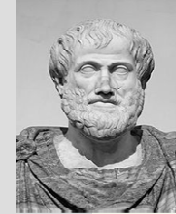
Przez racjonalizm **szeroki** natomiast rozumie się taki, który wchłonął empiryzm i podkreśla poznawczą rolę zarówno rozumu, jak i zmysłów, przeciwstawiając się wtrętom irracjonalistycznym, nieznajdującym oparcia ani w świadectwie doświadczenia, ani w rozumowaniu.

W nurcie szerokiego racjonalizmu mieści się metoda naukowa.

[A. Jedynak, „Ajdukiewicz: granice racjonalizmu”]

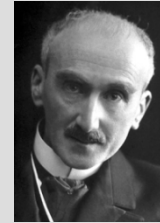
Filozofowie racjoniści

- ◆ **Platon** (apriorysta)
- ◆ **Arystoteles** (empirysta)
- ◆ **Kartezjusz** (umiark. empirysta)
- ◆ **Kant** (umiark. apriorysta)
- ◆ **Russel** (empirysta)
- ◆ **Popper** (racjonalista krytyczny)

Filozofowie irracjoniści

- ◆ Neoplatonicy
- ◆ Św. Augustyn
- ◆ Pascal (częściowo)
- ◆ **Bergson**
- ◆ Kierkegaard
- ◆ Egzystencjaliści francuscy

Kartezjusz o poznaniu typu matematycznego

Z ROZPRAWY O METODZIE:

*„Upodobałem sobie zwłaszcza w **naukach matematycznych**,
a to dla pewności i oczywistości ich racji; ale nie
ogarniałem jeszcze prawdziwego ich użytku, a sądząc, iż
służą jedynie dla sztuk mechanicznych, dziwiłem się, iż
skoro ich podwaliny są tak mocne i stałe nie zbudowano
na nich czegoś wznioślejszego”.*

Pascal o słabości człowieka

*„Widzę ze wszystkich stron samie **nieskończoności**, które zamykają mnie niby atom i niby cień trwający niepowrotną chwilę. Wszystko, co wiem to jeno to, iż mam niebawem umrzeć; ale co mi najbardziej nieznane to sama **śmierć**, której niepodobna mi uniknąć.”*

*„... szukamy **szczęścia**, a znajdujemy jedynie nędzę i **śmierć**. Jesteśmy niezdolni nie pragnąc prawdy i szczęścia, a nie jesteśmy zdolni ani do **pewności** ani do **szczęścia**.”*

Pascal o trzcinie myślącej

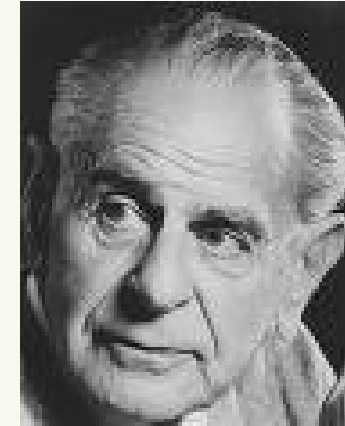
„Człowiek jest tylko trzciną, najwątplejszą w przyrodzie, ale **trzciną myślącą**... gdyby nawet wszechświat go zmiażdżył, człowiek byłby i tak czymś szlachetniejszym niż to, co go zabija, ponieważ **wie, że umiera**, i zna przewagę, którą wszechświat ma nad nim. Wszechświat nie wie nic o tym.”

„**Serce** ma swoje **racje**, których rozum nie zna.”

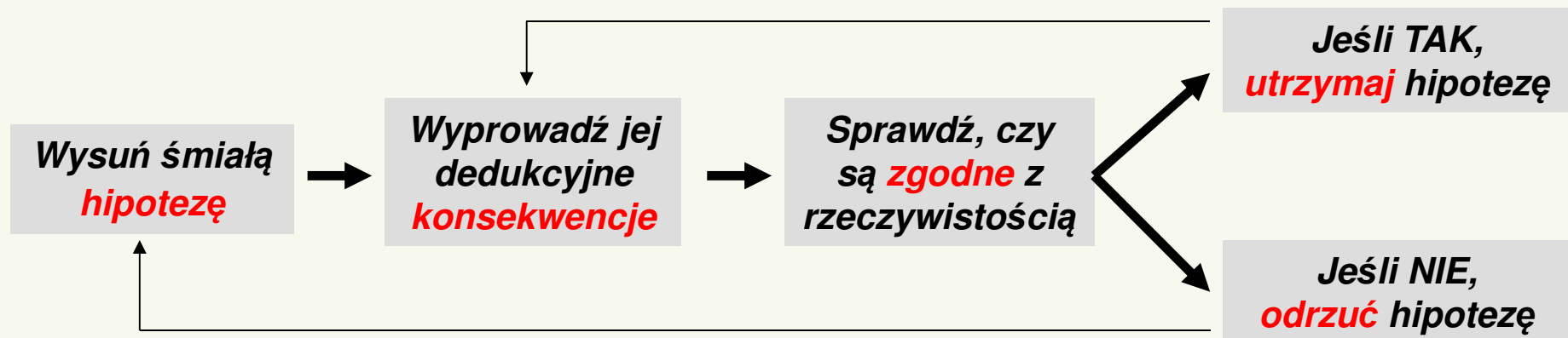
„Kropla **miłości** znaczy więcej niż ocean **rozumu**.”

Popper i jego racjonalny krytycyzm

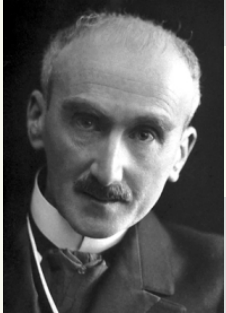
- ✓ *Postawa racjonalna (w nauce) to postawa maksymalnie **krytyczna**.*
- ✓ *Każda wiedza oparta na doświadczeniu (również naukowa) musi być hipotetyczna, **falsyfikowalna** i tymczasowa.*

METODA HIPOTETYCZNO-DEDUKCYJNA

Bergson o poznaniu intuicyjnym

*„Prawdziwe poznanie nie jest sprawą samego umysłu, lecz ma charakter integralnego doświadczenia; stanowi swoistą **iluminację**, końcowy efekt bezpośredniego spotkania świadomości z bytem i jego tajemnicami.*

*Rezultatów tego spotkania nie sposób jednak ubrać w pojęciową szatę i wyrazić słowami; można co najwyżej przekazywać je – i to wielkim uproszczeniu – za pomocą obrazów, przenośni, porównań czy **metafor**, a więc odwołując się **nie do abstraktów, lecz do języka sztuki**”.*

[za: A. Sikora „Od Heraklita do Husserla”]

Z dyskusji w blogu...

...faktycznie trudno być irracjonalistą w ramach **filozofii nauki**, czyli ogólnej refleksji nad tego typu aktywnością człowieka, która w największej mierze angażuje rozum. Aczkolwiek i tutaj można wskazać pewne „irracjonalne wyłomy”.

Po pierwsze, w **kontekście odkrycia**, a nie uzasadnienia. To tu zapewne, na poziomie formułowania pewnych niesprawdzonych jeszcze rygorystycznym rozumowaniem prawd (np. aksjomatów), działa poznawcza **intuicja** (coś w rodzaju przeczucia prawdziwości lub gwarantowania prawdziwości).

Po drugie, w obszarze szeroko rozumianej **motywacji**. To **uczucia** zapewne kierują umysł naukowca ku pewnym dyscyplinom, a w ich obrębie ku konkretnym zagadnieniom (jeden wybiera matematykę, inny biologię; ktoś woli geometrię, inny teorię liczb). To **emocjom** także zawdzięczamy uporczywe dążenie do rozwiązania takiego czy innego naukowego problemu (myślę tu o takich emocjach, jak rozdrażnienie wywołane brakiem rozwiązania).”

P. Stacewicz [8.01.2017]

Z dyskusji w blogu...

...Chociaż jednak trudno być irracjonalistą w filozofii nauki, to można nim być w *filozofii pojętej szeroko*. (Nie bacząc na negatywny wydźwięk słowa irracjonalizm).

Można mianowicie uważać, że *najważniejsze pytania* dotyczące człowieka (pytania o jego egzystencję, wolność, samorealizację...) dotyczą bardziej *sfery uczuć i emocji*, niż sfery rozumu. W tym sensie za irracjonalistów trzeba by uznać np. francuskich egzystencjalistów.

Można też sądzić, że odpowiedzi na te pytania nie są możliwe do uzyskania poprzez refleksję rozumową/racjonalną, która spełniałaby chociażby postulowane przez Ajdukiewicza warunki intersubiektywnej komunikowalności i kontrolowalności.

Być może odpowiedzi na te pytania trzeba odnaleźć samodzielnie, w planie czysto subiektywnym, zdając się co najwyżej na warunek *intersubiektywnej naprowadzalności*.

P. Stacewicz [8.01.2017]